Marzena Remlein

BILANSOWE UJĘCIE PROCESU ŁĄCZENIA SIĘ SPÓŁEK

Wprowadzenie

Jednostki gospodarcze dla zapewnienia sobie ciągłego rozwoju mogą wybierać pomiędzy wzrostem wewnętrznym, którego realizacja sprowadza się głównie do inwestycji rzeczowych zwykle w ramach dotychczasowej działalności, a wzrostem zewnętrznym, osiąganym najczęściej poprzez związki kapitałowe z innymi jednostkami. Zatem coraz częściej zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się dochodzi do procesu łączenia się jednostek.

W Polsce proces łączenia się spółek został uregulowany przepisami kodeksu spółek handlowych[1], natomiast kwestie rachunkowe związane z tym procesem po raz pierwszy zostały poruszone w przepisach znowelizowanej ustawy o rachunkowości[2].

Wprowadzenie w polskim prawie bilansowym problematyki związanej z procesem łączenia się spółek jest z jednej strony próbą wypełnienia istniejącej do tej pory luki w przepisach rachunkowych, z drugiej zaś – stanowi poważny krok ku rozwiązaniom prezentowanym w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Przyjęte w ustawie rozwiązania dotyczące łączenia się spółek w dużej mierze stanowią powielenie wzorców międzynarodowych, co jest zrozumiałe ze względu na brak praktycznych doświadczeń w tym zakresie na polskim gruncie.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przewidzianych w prawie handlowym sposobów łączenia się spółek oraz omówienie metod ich rozliczania, proponowanych przez przepisy prawa bilansowego.

Tak sformułowanemu celowi podporządkowano strukturę artykułu, który składa się z dwóch części, poświęconych kolejno sposobom łączenia się spółek oraz metodom ich rozliczania, tj. metodą nabycia i metodą łączenia udziałów.

---

[1] Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037.

[2] Dz.U. z 2000 r., nr 113, poz. 1186.

Sposoby łączenia się spółek

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami kodeksu spółek handlowych w procesie łączenia się mogą uczestniczyć[3]:

- spółki kapitałowe, nawet posiadające inną formę prawną, na przykład spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością,
- spółki kapitałowe ze spółkami osobowymi, jednak pod warunkiem że spółka osobowa nie jest spółką przejmującą lub nowo zawiązaną,
- spółki osobowe, ale tylko przez zawiązanie nowej spółki kapitałowej.

Połączenie spółek może być dokonane w dwojaki sposób:

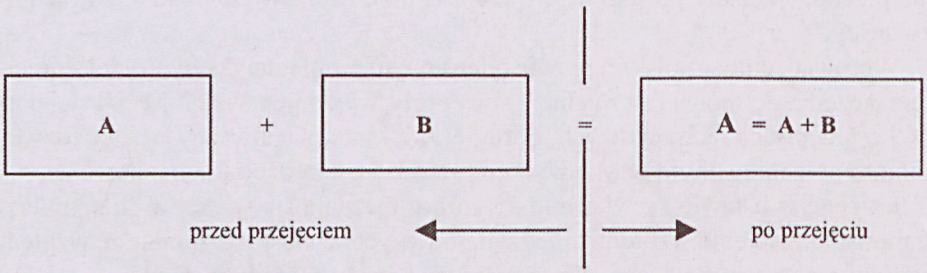
- przez przejęcie,
- przez zawiązanie nowej spółki.

Łączenie się spółek przez przejęcie polega na przeniesieniu całego majątku jednej spółki – przejmowanej – na inną spółkę – przejmującą – w zamian za udziały lub akcje, które spółka przejmująca wydaje wspólnikom spółki przejmowanej.

Drugi sposób łączenia się spółek wymaga utworzenia nowej spółki kapitałowej, na którą przechodzi majątek wszystkich łączących się spółek w zamian za udziały lub akcje spółki nowo powstałej.

Za przejęcie uznaje się zdobycie kontroli przez firmę (najczęściej silniejszą ekonomicznie) nad inną firmą przez nabycie jej akcji (udziałów) w liczbie wystarczającej do kontroli i zarządzania[4].

Poniżej przedstawiono proces łączenia się spółek przez przejęcie.

Schemat 1. Proces łączenia się spółek drogą przejęcia

Źródło: Opracowanie własne

Drugi sposób łączenia się spółek określany mianem fuzji występuje wówczas, gdy dwie (lub więcej) jednostki łączą się w celu stworzenia nowej jednostki.

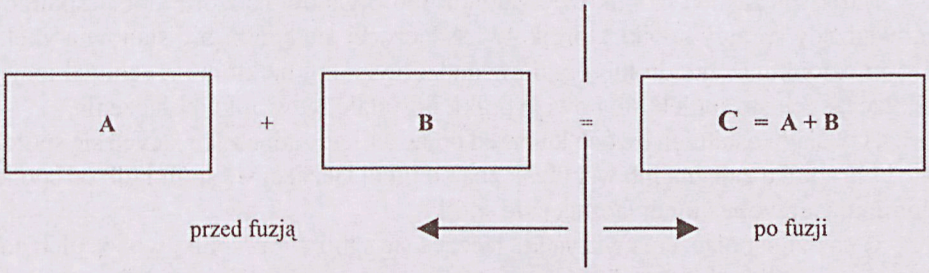
---

[3] Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037 art. 491 § 1-2.

[4] *Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw*, red. W. Frąckowiak, PWE, Warszawa 1998, s. 18.

Cechą charakterystyczną fuzji jest[5]:
- dobrowolne działanie „partnerów",
- utrata dotychczasowej odrębności,
- powstanie nowej jednostki, której akcjonariuszami stają się dotychczasowi akcjonariusze łączących się jednostek.

Powyższą sytuację przedstawia schemat 2.

Schemat 2. Proces łączenia się spółek na drodze fuzji

Źródło: Opracowanie własne

Metody rozliczania procesu łączenia się spółek

W myśl przepisów ustawy łączenie się spółek handlowych należy rozumieć na dzień połączenia jedną z dwóch proponowanych metod:
- metodą nabycia,
- metodą łączenia udziałów.

Za dzień połączenia spółek przyjmuje się dzień wpisania połączenia do rejestru właściwego dla siedziby odpowiednio spółki przejmującej albo spółki nowo zawiązanej[6].

Metoda nabycia ma zastosowanie wówczas, gdy z dwóch (lub więcej) łączących się spółek można wskazać tę jedną, która jest spółką przejmującą.

Metoda łączenia udziałów stosowana jest w sytuacji, gdy żadna ze spółek łączących się nie może być uznana za spółkę przejmującą, wówczas stosuje się metodę łączenia udziałów.

Przepisy ustawy podają jedenaście warunków, których łączne spełnienie powoduje, iż żadna z łączących się spółek nie jest uznawana za spółkę przejmującą. Są to następujące warunki[7]:

---

[5] Por. M. Remlein, *Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw oraz sposoby ich rozliczania*, w: *Rachunkowość w nowoczesnej gospodarce, materiały na konferencję naukową*, Świnoujście 2000, s. 194.

[6] Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 z późniejszymi zmianami, art. 44a, ust. 2.

[7] Artykuł 44c ust. 1 ustawy.

1) udziałowcy którejkolwiek z łączących się spółek nie uzyskują więcej niż 60% ogólnej liczby głosów na walnym zgromadzeniu udziałowców spółki, powstałej w wyniku połączenia,

2) wartość godziwa aktywów netto jednej z łączących się spółek nie różni się o więcej niż 10% od wartości godziwej aktywów netto drugiej łączącej się spółki,

3) dotychczasowi członkowie zarządu lub organów nadzoru albo wspólnicy prowadzący sprawy spółki którejkolwiek łączącej się spółki nie stanowią większości członków zarządu lub organów nadzoru spółki, na którą przechodzi majątek łączących się spółek lub nowej spółki, powstałej w wyniku połączenia,

4) w ciągu ostatnich dwóch lat przed połączeniem żadna z łączących się spółek nie była spółką zależną lub współzależną od innej łączącej się spółki lub od spółki dominującej wobec innej łączącej się spółki,

5) na dzień połączenia wszystkie łączące się spółki oraz spółki wobec nich dominujące, spółki od nich zależne, współzależne oraz z nimi stowarzyszone, nie posiadają łącznie udziałów, uprawniających do więcej niż 10% ogólnej liczby głosów na walnym zgromadzeniu udziałowców którejkolwiek z łączących się spółek,

6) łączenie następuje w drodze pojedynczej transakcji lub kilku transakcji, zgodnie z przyjętym planem, w ciągu 12 miesięcy od daty ogłoszenia wszystkich istotnych warunków połączenia,

7) w procesie łączenia spółek następuje podwyższenie kapitału jednej z łączących się spółek w ten sposób, że spółka podwyższająca swój kapitał wydaje (emituje) tylko udziały, do których przypisane są takie same prawa, jak do większości udziałów, tworzących jej dotychczasowy kapitał,

8) połączenie spółek zostało dokonane bez możliwości nabycia w celu realizacji połączenia swoich własnych udziałów przez którąkolwiek z łączących się spółek,

9) połączenie spółek zostało dokonane bez możliwości dopłat do udziałów wydawanych przez jedną z łączących się spółek,

10) prawa głosu, które uzyskał udziałowiec z udziałów otrzymanych w wyniku łączenia, nie są umownie ani faktycznie ograniczone,

11) w okresie dwóch lat od dnia połączenia spółka, na którą przechodzi majątek łączących się spółek, lub nowa spółka powstała w wyniku połączenia, nie zamierza sprzedać lub zlikwidować znaczącej części – aktywów, z wyjątkiem wypadku gdy taka sprzedaż lub likwidacja wynikałaby z faktu, iż w wyniku połączenia wystąpiły nadmierne zasoby.

Jeżeli okaże się, że jeden z wymienionych jedenastu warunków nie został spełniony, to zastosowanie ma metoda nabycia, co z kolei powoduje konieczność ustalenia spółki przejmującej.

Metoda nabycia

Metoda nabycia polega na sumowaniu poszczególnych pozycji aktywów i pasywów spółki przejmującej, według ich **wartości księgowej**, z odpowiednimi pozycjami aktywów i pasywów spółki przejętej, według ich **wartości godziwej** ustalonej na dzień ich połączenia[8].

Z powyższej definicji wynika, iż w stosunku do łączących się spółek zostaną zastosowane odmienne zasady wyceny.

Doprowadzenie wartości księgowej aktywów i pasywów spółki przejętej do wartości godziwej umożliwi ustalenie na dzień połączenia różnicy pomiędzy wartością nabycia (ceną przejęcia) a wartością przejętych aktywów netto.

Zatem istotne jest wyjaśnienie procedury ustalania wartości godziwej poszczególnych pozycji aktywów i pasywów oraz zdefiniowanie pojęcia „cena przejęcia".

Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami[9].

Sposób ustalania wartości godziwej poszczególnych pozycji aktywów i pasywów określony przez ustawodawcę przedstawia schemat 3.

Po dokonaniu przeszacowania wartości księgowej do wartości godziwej poszczególnych pozycji aktywów i zobowiązań spółki przejętej następuje porównanie wartości godziwej aktywów netto z wartością przejęcia.

Wartość określona jako cena przejęcia to kwota, jaką musi zapłacić spółka przejmująca za kontrolę nad aktywami netto spółki przejmowanej. W zależności od sposobu zapłaty cena przejęcia może przybierać następujące formy:

- nowo emitowanych udziałów – cena rynkowa lub w inny sposób ustalona wartość godziwa tych udziałów,
- nabycia własnych udziałów – cena nabycia własnych udziałów,
- nabycia udziałów spółki przejmowanej – cena nabycia tych udziałów,
- inna forma płatności – wartość godziwa przedmiotu zapłaty.

Wszelkie koszty poniesione bezpośrednio przy połączeniu spółek powiększają cenę przejęcia.

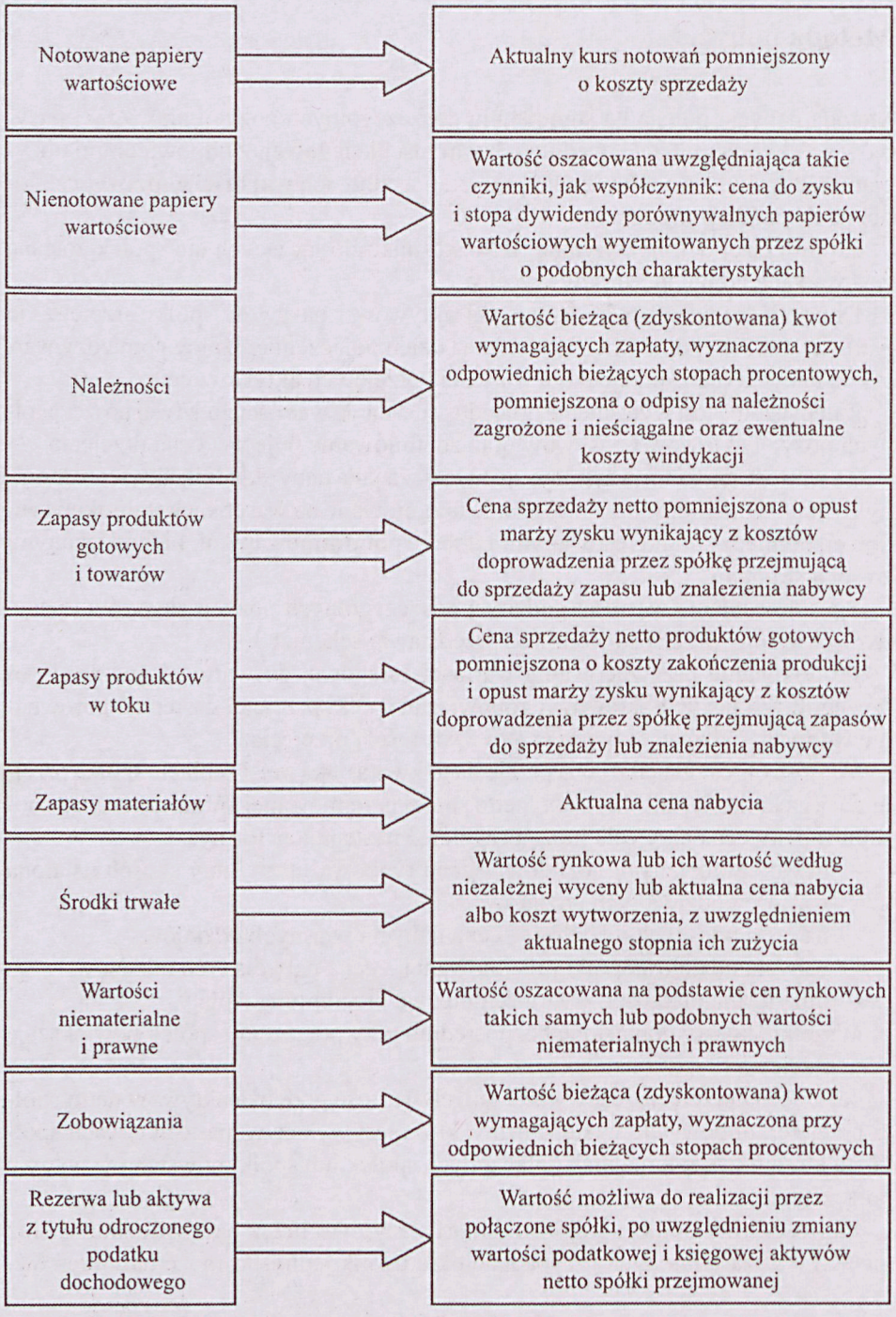
Jeżeli cena przejęcia jest wyższa aniżeli wartość godziwa aktywów netto spółki przejętej, to powstaje wartość firmy, która jest wykazywana w aktywach spółki, na którą przeszedł majątek połączonych spółek lub spółki powstałej w wyniku połączenia.

Wartość firmy podlega odpisom amortyzacyjnym przez okres nie dłuższy niż pięć lat (w uzasadnionych przypadkach kierownik jednostki może ten okres wy-

---

[8] Artykuł 44b ust. 1 ustawy.

[9] Artykuł 28 ust. 6 ustawy.

Schemat 3. Wartość godziwa poszczególnych składników majątkowych i zobowiązań

Źródło: Opracowanie własne na podstawie art. 44b ust.4 ustawy

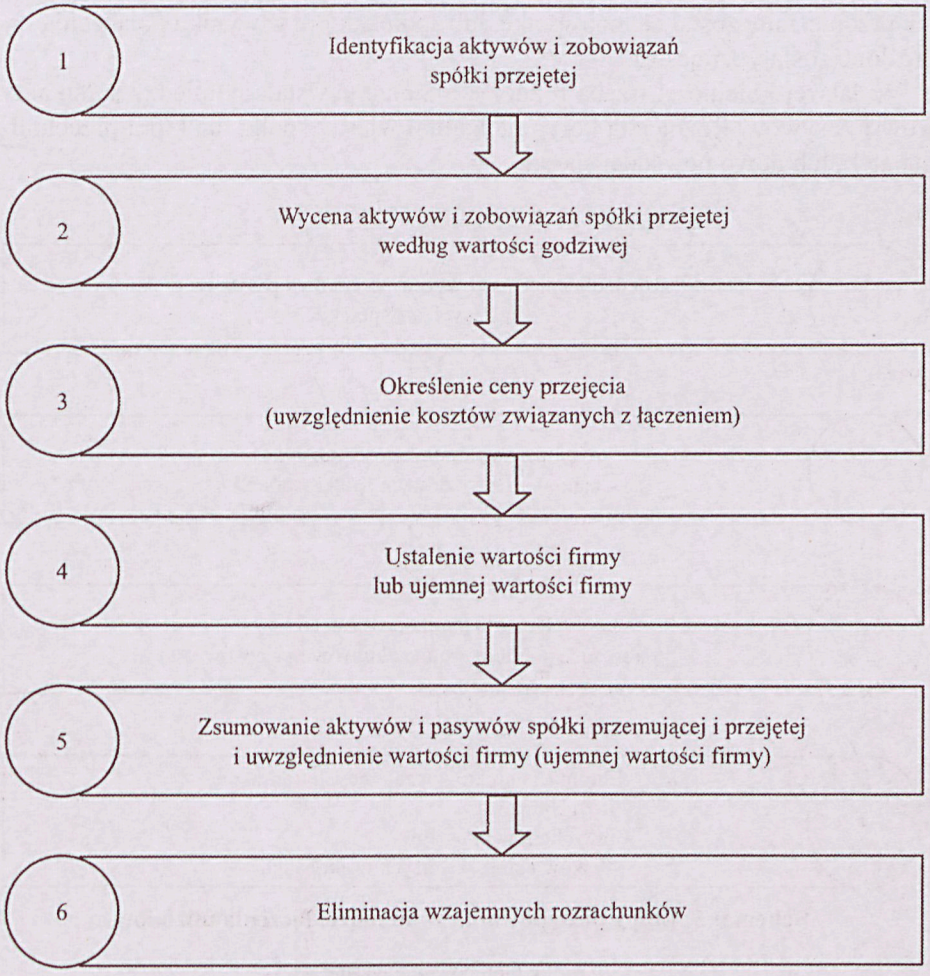
dłużyć do 20 lat). Odpisów amortyzacyjnych dokonuje się metodą liniową i zalicza się je do pozostałych kosztów operacyjnych.

Jeżeli jednak cena przejęcia jest niższa aniżeli wartość godziwa aktywów netto spółki przejętej, to powstała różnica stanowi ujemną wartość firmy.

Ujemna wartość firmy może być w zależności od jej wysokości – rozliczana w czasie, a zatem zaliczana do pozycji Rozliczenia międzyokresowe przychodów, lub jednorazowo obciążać Pozostałe koszty operacyjne.

Rozliczając połączenie spółek metodą nabycia, należy w bilansie połączonych spółek wyłączyć wzajemne rozrachunki.

Poszczególne etapy postępowania przy zastosowaniu metody nabycia przedstawia schemat 4.

Schemat 4. Etapy postępowania w metodzie nabycia

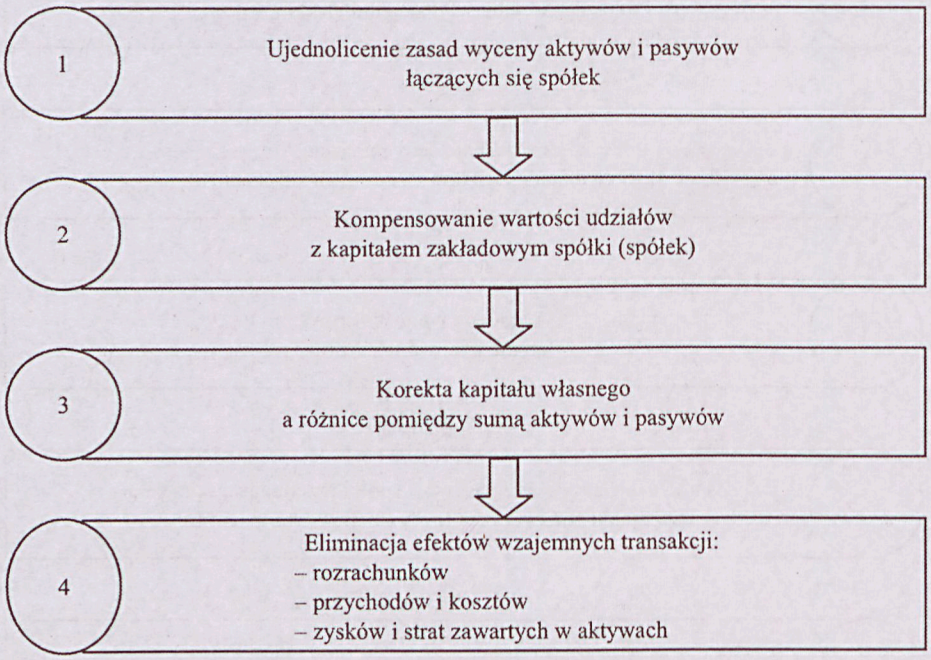
Źródło: Opracowanie własne

Metoda łączenia udziałów

Metoda łączenia udziałów polega na sumowaniu poszczególnych pozycji odpowiednich aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów połączonych spółek, według stanu na dzień połączenia, po uprzednim doprowadzeniu ich wartości do jednolitych metod wyceny oraz dokonaniu wyłączeń[10].

Zatem przede wszystkim należy sprowadzić do jednolitych zasad wyceny składniki majątkowe i źródła ich finansowania łączących się spółek, co w praktyce najczęściej oznacza przyjęcie zasad wyceny stosowanych przez jedną ze spółek. Następnie powinno się skompensować ujętą w aktywach finansowych wartość udziałów (akcji) łączącej się spółki z kapitałem zakładowym spółki, której majątek przeniesiony został na inną spółkę, lub spółek, które w wyniku połączenia wykreślone zostały z rejestru.

W dalszej kolejności trzeba rozliczyć różnicę powstałą pomiędzy sumą aktywów i pasywów. Różnica ta koryguje kapitał własny spółki, na którą przechodzi majątek, lub nowo powstałej spółki.

Schemat 5. Etapy postępowania w metodzie łączenia udziałów

Źródło: Opracowanie własne

[10] Artykuł 44c ust. 3.

W ostatnim etapie rozliczania metodą łączenia udziałów należy wyeliminować:

- wzajemne rozrachunki,
- przychody i koszty wzajemnych operacji gospodarczych,
- zyski i straty zawarte w aktywach i pasywach powstałe w wyniku wzajemnych operacji.

Etapy postępowania przy zastosowaniu metody łączenia udziałów przedstawia schemat 5.

Zakończenie

Postępujące procesy globalizacji stały się powszechnie występującym zjawiskiem, które sprzyja koncentracji kapitału. Z kolei koncentracja kapitału skutkuje powstaniem różnego rodzaju powiązań pomiędzy jednostkami gospodarczymi, w efekcie których dochodzi do powstania grup kapitałowych bądź dobrowolnego (lub nie) łączenia się spółek.

Problem łączenia się spółek został uregulowany przepisami prawa handlowego, natomiast przepisy prawa bilansowego prezentują rozwiązania dotyczące sposobu rozliczenia tegoż procesu. Ustawodawca dał możliwość wyboru jednej z dwóch metod rozliczania, wprowadzając jednak pewne warunki ograniczające. Najważniejszy z nich to konieczność zidentyfikowania spółki przejmującej.

Gdy można ustalić taką spółkę, wówczas cała procedura związana z rozliczaniem i ujęciem w księgach rachunkowych tego połączenia odbywa się metodą nabycia. Gdy nie jest możliwe uznanie jednej z łączących się spółek za przejmującą, a wszystkie łączące się podmioty wnoszą pod wspólną kontrolę swoje aktywa i pasywa, oczekując wspólnych korzyści, ale i ponosząc wspólnie ryzyko – wówczas połączenie to rozliczane jest metodą łączenia udziałów.

Rozwiązania przyjęte w polskim prawie bilansowym w pełni zgodne są z rozwiązaniami przyjętymi w MSR. Jednak to dopiero czas i praktyka gospodarcza zweryfikuje prawidłowość przyjętych norm prawnych.

Literatura

Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw, red. W. Frąckowiak, PWE, Warszawa 1998.

M. Remlein, *Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw oraz sposoby ich rozliczania*, w: *Rachunkowość w nowoczesnej gospodarce, materiały na konferencję naukową*, Świnoujście 2000.

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych, Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037.

Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591, Dz.U. z 2000 r., nr 113, poz. 1186 z późniejszymi zmianami.